

לאברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית מא, מג)
”זה יוסף שהיה לך בחכמה” (ר"ט)

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ"ל

פרשת ויחי תשפ"ג • שנה ב' - גליון ק"ו • מכון "אוהבי תורה" להוצאת ספרי רבינו זי"ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

גליוני הש"ס

בבא מציעא פז.

ויאמר ליוסף הנה אביך חלה וגו' (פח, ט).

"חולי" - האם התחיל רק מיעקב

איתא בבבא מציעא (פז), עד יעקב לא היה חולשא, אתא יעקב בעא רחמי והוה חולשא, שנאמר ויאמר ליוסף הנה אביך חולה.

ועיין רש"י פרשת וירא על הכתוב (כא, טו) 'ויכלו המים', שכתב, לפי שדרך 'החולים' לשתות הרבה, ועיין שם בריב"א ורבינו עובדיה ברטנורא (בפרשתנו) ובשאר מפרשים, עיין שם.

בית האוצר

מערכת א כלל א

ועתה שני בנים הנולדים לך בארץ מצרים (פח, ה).

'אין למידין מקודם מתן תורה' האם נאמר גם בביאור לשון

עיין בירושלמי סוטה (פ"ז ה"ב), דמוכח דאפילו פירוש וביאור הלשון בעלמא, גם כן אין למידין מקודם מתן תורה. עיין שם דאמר, תני בשם רבי יהודה, כל מקום שנאמר 'ענייה' כו' הרי הוא בלשון הקודש כו', התיב רבי חגי, והכתיב (לעיל כד, ג) 'ויען לבן ובתואל' כו' (והם לא היו מדברים בלשון הקודש כדלקמן, דכתיב - לעיל לא, מז - ויקרא לו לבן יג' שהותא, פני משה), ואין תימור קודם למתן תורה (אם תאמר דשאני ההיא, דהיה קודם מתן תורה, ואין למידין מקודם מתן תורה), הרי פרשת וידוי מעשר (דברים כו, ה) הרי הוא לאחר תורה והוא נאמר בכל לשון כו' (אף על גב דכתיב ואמרת, ויש לנו למילך מואמרו הלויים - שם כו, יד - קרבן העדה), ומבואר דגם בפירושו לשון ענייה שייך הא דאין למידין מקודם מתן תורה.

ועיין תוספתא שבת (פ"ט ה"ד), מנין ליין שהוא משקה (לענין הכשר), שנאמר (דברים לב, ד) 'ודם ענב תשתה חמר', והא דלא יליף מוקרא ד'וישת מן היין וישכר' דכתיב (לעיל ט, כא) בנח, וקרא ד'ותשקנה את אביהן יין' דכתיב (לעיל יט, לג) בלוט, יש לומר דסבירא ליה דאין למידין מקודם מתן תורה אפילו לא ביאור הלשון וכנ"ל.

ולפי זה צריך עיון מנדרים (ל, ז); אמר ליה רב פפא לאב"י, למימרא דנולדים דמתילדן מושמע, אלא מעתה 'שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים' וגו', וקשה, הא אין למידין מקודם מתן תורה ואפילו לענין ביאור הלשון. ועיין שם בנדרים בירושלמי (פ"ג ה"ז), דאמר נמי, מאי טעמא

גליוני הש"ס

ירושלמי סוטה פ"א ה"י

ויבאו עד גרן האטד אשר בעבר הירדן וגו' (ג, ט).

'אטד' שם מקום או שם אומה

עיין ירושלמי סוטה (פ"א ה"י), 'ויבאו עד גרן האטד' כו', וכי יש גרן לאטד (וכי עושים גרן לקוצים, קרבן העדה), אמר רבי שמואל בר נחמן, חזירנו בכל המקרא ולא מצינו מקום ששמו אטד (שאלו היה מקום ששמו אטד היינו מפרשים גרן הסמוך למקום ששמו אטד, שם), אלא כהו אטד, אלו הכנענים שהיו ראויין לידוש כאטד (בשעה שנכנסו ישראל היה ראוי שימותו במיתות משונות כדכתיב - שופטים ח, ז - ודשתי את בשרכם את הקוצים, אלא שעמד להם ההספד כגון היה העשוי לקיום בני אדם, שם).

ועיין ירושלמי סנהדרין (פ"א ה"ב), אם אין את מקבל עליך, צא לך למדבר האטד כו'. ואינו ענין לכאן, דמדבר האטד דשם הוא בחוץ לארץ, וכאן הכוונה על ארץ כנען.

וגוף הך ירושלמי דמשמעות הפשט על מקום ששמו אטד, ומפאת דחזירנו בכל המקרא ולא מצינו מקום ששמו כן, מפרשינן ליה דרך דרש (אלו הכנענים שהיו ראויין לידוש באטד), עיין דוגמא לזה בירושלמי עבודה זרה (פ"א ה"א) ונמליך מלך בתוכה את בן טבאל כו', חזירנו בכל המקרא ולא מצינו מקום ששמו טבאל, אלא שעושה טובה עם עובדיו.

בית האוצר

מערכת א כלל א

פה תאמרו ליוסף אנא שא נא פשע אחיך וגו' (ג, ט).

מדוע לא למדו שוידוי נאמר בלשון 'אנא' מדברי השבטים - 'אנא שא נא'

עיין בש"ס יומא (לו), ומנין שבאנא (יהא וידוי פריס הכיפורים), נאמר כאן 'כפרה' (ויקרא טו, ו) ונאמר להלן (שמות לב, ל) 'בחורב כפרה', מה להלן באנא ('אנא חטא העם הזה חטאה גדולה' (שם שם, לא)) אף כאן באנא.

ויש להעיר, דמדוע יליף דוידוי בעי 'אנא' מחורב, ולא יליף ליה ממקרא הקדום לזה, והוא כמה שאמרו אחי יוסף ליוסף 'אנא שא נא' וגו'. ועיין ילקוט (בפרשתנו רמז קסב), אמר הקדוש ברוך הוא, אתם אמרתם בלשון אנא, עתיד כהן גדול ליכנס בבית קודש הקדשים, ומלמד סיגוריא על בניכם בלשון הזה, אנא השים עכ"ל.

וצריך לומר, דהא דלא מיתייה ש"ס להאי קרא, הוא משום דסבירא ליה דאין למידין מקודם מתן תורה, עיין תוספות מועד קטן (כ. ד"ה מה). ואולם יש לומר עוד בפשיטות טפי, דדברי הילקוט הם רק דרך אגדה, אבל איננו לימוד גמור, דאין ללמוד וידוי לפניו יתברך מוידוי לפני אדם, וזה פשוט.

אוצרות יוסף

מאמר דוד

מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך (מט, ט).

'מאשר שמנה לחמו' - בחינת שמן דענינו בחכמה ולכן יתן מעדני מלך' - כי החכמה מולדת בחינת המלכות איתא במנחות (פ"ה) על הפסוק (שמואל ב, יב) 'וישלח יואב תקועה ויקח משם אשה חכמה', מאי שנא תקועה, אמר רבי יוחנן, מתוך שרגלין בשמן זית חכמה מצויה בהן. תנו רבנן, וטובל בשמן רגלו (דברים לג, כד), זה חלקו של אשר שמושך שמן כמעין כו', עכ"ל הגמרא.

והוא הנודע בחכמת האמת (זוה"ק ויקרא ז), כי שמן ענינו בחכמה, והוא סוד אומרים ז"ל ביומא (כ"א) דרוח דרומית יפה לזיתים, וסימניך מנורה (שהיו מדליקין בה שמן זית) בדרום, והכוונה כי החכמה הוא סוד רוח דרומית, והוא סוד אומרים ז"ל בבבא בתרא (כ"ה), הרוצה להחכים ידרים.

והנה, בהיות אָשר נתברך בשמן, זה יורה על היות חלקו בחכמה - כמובן למשכיל, וזה רמזו כמעט בפירוש בדרשת חכמינו ז"ל במנחות הנ"ל, שאמרו תחלה מתוך ששמן זית מצוי בהן חכמה מצויה בהן. ומיד אחרי זה הביאו ברייתא דטובל בשמן רגלו זה חלקו של אשר כו', וזה מתאים גם כן עם השם 'אשר' שהוא אתון ראש', כי החכמה נקראת 'ראש' (זוה"ק מצוער נג). ובזה תבין ממילא טעם הכתוב, 'מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך', רוצה לומר, שמפאת היות לחמו שמן, בחינת שמן דחכמה, לכן יתן מעדני מלך', כי החכמה מולדת המלכות - כי המלכות היא בת החכמה (תיקו"ז תיקון כא ס"א), והיא סרח בת אשר אשר בחינתה היא המלכות.

ובמדרש (ב"ר צח, טו) איתא, 'מאשר שמנה לחמו', שארצו שמנה (וכנ"ל דחלקו של אשר מושך שמן כמעין, והוא בחינת החכמה), שלחמו שמן, שהוא מעמיד בגדי שמונה (שיצאו ממנו כהנים גדולים הלוששים בגדי שמונה), עכ"ל. ונודע (זוה"ק ח"א ר"ו), דכהן הוא בחינת חסד, וכהן גדול בחינת חכמה שורש החסד (שער הכוונות דרושי חזרת העמידה דרוש ה), וזהו הכוונה, דמפאת בחינת שמן שבו חכמה, לכן מעמיד כהנים גדולים דהם גם כן בחינת חכמה.

א) בריב"א שם ד"ה שם על שכמה, הקשה הערה זו על פירוש רש"י שם, אף הילד שם על שכמה שהכניסה בו שרה עין הרע כו'; וקשה, דאמר בהשוכר, עד יעקב לא היה חולשא, ותיריך ר"ת מאורליינש, דהיינו דוקא חולשא מחולי בידו שמים, אבל חולי הבא על ידי אדם, כגון מכת חרב, וכגון חולי הבא מחמת עין הרע כגון הכא, הוה קודם יעקב. וחזקוני תירץ, דהא דאמרין עד יעקב לא היה חולשא, היינו חולשא דמיתה, אבל הרע.

”ומבני יששכר יודעי בינה”

אמרות טהורות מספרי רבינו הגה"ק רבי יוסף ענגיל זי"ע בשם ספר 'בני יששכר' להרה"ק רבי צבי אלימלך מזדינוב זי"ע

מאמר ראשון - לקראת יומא דהילוליה - י"ח טבת (תר"א)

אוצרות יוסף

דרוש נ

טעם דלא מהני תשובה בעכו"ם

בעקרים (מאמר ד פרק כז ד"ה יקרה) חקק, אין מועיל תשובה וחרטה, הרי מה שנעשה - נעשה. וכתב (שם ד"ה ויראה) דמה שמתחרט מורה דגם מתחלה לא עשה בדעת שלם, דמה שאדם עושה בדעת שלם אין מתחרט עליו, עיין שם בשם הפילוסוף, דפעולות השכל לא יקבלו החרטה, עיין שם הי"ט.

ונראה, דהיינו טעמא דמהני תשובה וחרטה על החטא, דעל ידי החרטה אגלאי מילתא למפרע דמיד לא עשה בדעת שלם והוי כשוגג, ולכן נחשב למפרע שגגות (עיין רש"י יומא פו. ד"ה דמיעיקרא). ואף דאחר כדי דיבור יש לספק להיפוך - דשכח הטעם שבעבורו עשה, ואילו היה זוכרו היה רוצה גם עתה, וכמבואר בכתובות (לג). דמשום הכי בעינן התראה תוך כדי דיבור, דאחר כדי דיבור שייך 'אישתלי', ואילו ידע עתה והיה לו זה הרעיון וליבא שבשעת עשיה, אולי עדיין היה רוצה. זה אינו, דזה שייך רק בעסקי רשות - דאין לבטל קניין כו' מספק כנ"ל, ומה שאין כן גבי חטא אית לן להיפוך, לאוקמייה אחזקת כשרות (עיין רמב"ם הלכות קדוש החדש פ"ב ה"ב), דהוא חזקת הגוף בישראל לומר דלא שכח כו', רק שמתחלה לא עשה בדעת שלם.

ובזה מובן מזה שמבואר בראשונים (ראה אברבנאל יונה ג, ד ד"ה ומה) דלא מהני תשובה בעכו"ם [ועיין בני יששכר (סימן מאמר ב אות ה) ויערבי נחל (שבת שובה דרוש ב ד"ה ואקדים - ד"ה והוא) שהאריכו בזה]. ולהנ"ל מובן הטעם, דבעכו"ם הא ליכא חזקת כשרות (עיין שם שלמה יבמות פס"ז סימן ט), ודו"ק.

בית האיצר

מערכת א כלל נ

אין עונשין מן הדין

כי מדת 'קל וחומר' היא כנגד מדת 'חסד'

נראה לענ"ד לחדש טעם עוד בהא דאין עונשין מן הדין (עיין מכות ה:) - דרך אגדה, על פי מה שכתב בספר בני יששכר (אלול מאמר ב אות ז-ח) בשם הרב הקדוש מהו"י צבי הירש מזידיטשוב ז"ל, ד"ג מדות שהתורה נדרשת בהן הם לעומת הג"ג מדות של רחמים (עיין זוה"ק אחרי סב, שם פנחס רע"ג רכח), ונמצא קל וחומר - מדת הראשונה ד"ג מדות הדרש, לעומת 'אגל' - דהוא הראשון ב"ג מדות

(א) ראה עוד בגליון הקודם (עמוד ב), מה שמתרץ רבינו את דברי הרה"ק מזדינוב זי"ע בספרו 'מגיד תעלומה'.

ויש לציין, כי דברי ה'בני יששכר' זצ"ל היו שגורים בפי רבינו מאוד. פעם אחת נפגש רבינו עם נכדו הרה"ק בעל צבי לצדיק מבלאזוב זצ"ל, וביקש הרה"ק מבלאזוב להשמיע בפניו איזה דבר חידוש, וחשב לעצמו, איזה חידוש יוכל לחדש לגאון וחרף כמותו, על כן חזר על חידוש מזוקני ה'בני יששכר', וחשב שבדאי לא ידוע לו. אך רבינו הגיב מיד כי הדברים כתובים בספר בני יששכר, ולפליאתו הרבה אמר לו רבינו: "האמינו לי שכל דברי הבני יששכר שמורים בזכרוני" (קונטרס 'דברי תורה' מ"ק האדמו"ר מטשענאביל שליט"א מבני ברק).

(ב) שהביא שם דברי המדרש תנחומא פרשת האזינו סימן ד:

של רחמים' (זוה"ק נשא קלא; פרי עץ חיים שער הסליחות פרק ד ד"ה ועתה).

וזהו שהתפלל משה (במדבר יב, יג) 'אל נא רפא נא לה', והושב לו 'ואביה ירוק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים' (שם שם, יד), ודרשו חכמינו ז"ל (בבא קמא כה), קל וחומר לשכינה ארבעה עשר יום - היינו, דכמו שביקש הרפואה משם 'אל' - כן נענה, ולכן נאמר לו מדת קל וחומר דהוא בבחינת השם 'אל' וכנ"ל (עיין מגיד דבריו ליעקב סימן קמז).

מדת 'ונקה לא ינקה' כנגד 'שני כתובין המכחישים' וזהו שבמדה האחרונה ד"ג מדות הדרש הוא - וכן שני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבוא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם' (ברייחא דרבי ישמעאל בתחלת תורת כהנים), ונוסחא אחרת 'אין תשב"ץ קטן סימן רטז; פרי עץ חיים שער עולם העשיה פרק ב ד"ה רבון) 'וכאן שני כתובים כו', ואינה מובנת.

ואולם על פי הנ"ל מובנת לנוכח, כי מדה האחרונה הזאת הלא היא לעומת מדה האחרונה ד"ג מדות הרחמים, דהוא 'ונקה לא ינקה' (שמות לד, ז), וביזמא (פו), אי אפשר לומר 'ונקה' שכבר נאמר 'לא ינקה', ואי אפשר לומר 'לא ינקה' שכבר נאמר 'ונקה', הכיזד, מנקה הוא לשבים ואין מנקה לשבים, עכ"ל הגמרא. ומבואר אפוא דקרא ד'ונקה לא ינקה' הוא שני כתובים המכחישים זה את זה, כי מאמר 'ונקה' סותר למאמר 'לא ינקה', ומאמר 'לא ינקה' סותר למאמר 'ונקה', וההכרעה ביניהם הוא על ידי מה שמצינו כתוב במקום אחר - והוא בפרשת התשובה (דברים ל, ב-ג) - דמועלת תשובה לחטאים, ועל ידי זה אנו יודעים להכריע - דמאמר 'ונקה' הוא לשבים, ומאמר 'לא ינקה' הוא לשאין שבים. וזהו 'וכאן' שני כתובים המכחישים זה את זה כו' - 'כאן' דייקא, שבמדה זאת יש שני כתובים המכחישים כו' עד שיבוא כו', עד כאן תוכן דבריו הקדושים ז"ל.

הקב"ה רמז למשה שימשך רפואה למרים ממדת 'אל'

ועיין פרקי דרבי אליעזר (פרק נד), וז"ל: ירידה שמינית, שירד הקדוש ברוך הוא באהל מועד, שנאמר (במדבר יב, ו) 'וירד ד' בעמוד ענן ויעמוד פתח האהל ויקרא אהרן ומרים' וגו', אמר לו הקדוש ברוך הוא, כל המלשין את חבריו בסתר - אין לו רפואה, על אחיו בן אביו ואמו - על אחת כמה וכמה כו', עכ"ל.

ולפי הנ"ל מובן גם כן ענין המאמר, שמיד בהתחלת הענין רמז לו הקדוש ברוך הוא למשה מדת הקל וחומר, וכדאמר 'המלשין את חבריו כו', על אחיו כו' על אחת כמה וכמה' - דזה מדת קל וחומר, וזה כדי שיתבונן משה

"כתבי (במדבר ג, כו) 'שא ה' פניו אליך', וכתבי (דברים יז, י) 'אשר לא ישא פנים', לא עשה תשובה - 'אשר לא ישא פנים', עשה תשובה - 'ישא ה' פניו', יכול לכל, תלמוד לומר 'אליך', אליך ולא לאומות העולם'. והביא שרן פסקו הרמ"ע מפאנו (עשרה מאמרות מאמר חיקוק דין חלק ב פרק א) והמב"ט בספר בית אלקים (שער התשובה פרק יד), 'והרב בעל לימודי ה' (ורוש למעלת התשובה דף קא) כתב כמה טעמים למה התשובה מועלת בישראל ולא לאומות העולם', והביא שם ארבעה טעמים.

(ג) וראה עוד בני יששכר תשרי מאמר יב אות ד, שביאר דברי המדרש על פי הקדמה זו באופן אחר.

אמנם יצויין, כי בכל המקומות בבני יששכר הביא הענין ששם 'אגל' הוא חסד - בשם הרה"ק הרבי ר' בער ממעוירטש

מזה להמשיך לה הרפואה מבחינת השם 'אל' המכוון לעומת קל וחומר וכנ"ל.

ק"ו כנגד מדת חסד ולכן אין עונשין מקל וחומר

והנה נודע בחכמת האמת (זוה"ק צו ל: שם אחרי סה), כי השם 'אל' הוא שם מדת החסד. ועיין מכילתא בשלח (מסכת דשירה פרשה ג ד"ה זה) על הכתוב (שמות טו, ב) 'זה אלי ואנוהו', ומובא ברמב"ן על התורה שם (ד"ה זה) וז"ל: 'זה אלי', נהג עמי במדת רחמים כו', ומנין שאין 'אלי' אלא מדת רחמים, שנאמר (תהלים כב, ב) 'אלי אלי למה עזבתני', ואומר (במדבר יב, יג) 'אל נא רפא נא לה', ואומר (תהלים קיח, כז) 'אל ד' ויאר לנו', עכ"ל. ועיין בראשית רבה (מד, א), 'האל תמים דרכו' (תהלים יח, לא) - זה אברהם כו', והכוונה - כי אברהם מדתו חסד וכנודע (ראה מיכה ז, כ; ב"ר עג, ב; זוה"ק בראשית מזו), ועל כן יתייחס בבחינתו השם 'אלי' אשר הוא גם כן שם החסד.

ועל כן נראה, כי בהיות מדת הקל וחומר מכוונת לעומת השם 'אלי' - דהוא מדת החסד, לכן אין עונש יוצא ממדה זאת בהיותה מדת החסד, והיינו טעמא דאין עונשין מן הדין, כן נראה לענ"ד דרך אפשר.

עונשין מגו"ש שנאצלים ממנה דינים ואין עונשין מקו"ש שמדתו חסד

והנה עינתי בספר תולעת יעקב, בסוד י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן, וראיתי שכתב שם במדת הגזירה שוה (ד"ה סתרי) וז"ל: בספר הקנה (הפליאה, פרעמישלא תרמ"ד דף כא: ד"ה בגזירה), וכל גזירה שוה דומה הלשון ההוא לאחר, כדאמר (סנהדרין עה:) לכדנו 'הנה' (ויקרא יח, י) 'הנה' (שם שם, יז) לגזירה שוה, ואין אדם דן גזירה שוה מעצמו אלא אם כן קבלה מרבו (פסחים סו). וכל זה רמז לאם העולם שנאצלת מ'נתיב לא ידעו עיני' (איוב כח, ז; עיין זוה"ק פנחס רע"ג רנו), ויונקת תמיד ממנו, ונושא חותמו כי שמו בקרב. ועונשין מגזירה שוה (כתיבות ה), כי נאצלה ממנה מדת הדין הקשה, ו'אם' היא רחמים (זוה"ק ויקרא י: שם אחרי סה), ולפיכך השם שלה כתיבתו רחמים ונקודתו דין (שם), כן פירש רבי שם טוב ו' שם טוב ז"ל (ספר האמונות שער ד פרק ז), עכ"ל.

ומבואר, דמה שעונשין מגזירה שוה הוא מפאת היות מדת הגזירה שוה ענינו בספירה אשר נאצלה ממנה מדת הדין הקשה כו', ואם כן שפיר ניתן להאמר דקל וחומר שענינו במדת החסד וכנ"ל, לכן היינו טעמא דאין עונשין מן הדין וכנ"ל.

מדות שהתורה נדרשת בהן כנגד הספירות

והנה מדברי הספר תולעת יעקב שם בסוד י"ג מדות שהתורה נדרשת, מתבאר דכל המדות שהתורה נדרשת ענינם באחת השבע מדות - חסד גבורה תפארת נצח הוד יסוד מלכות, או בכלל, עיין שם הי"ט, מלבד קל וחומר וגזירה שוה ובנין אב - דענינם בשלש ראשונות, קל וחומר - בכתה, עיין שם הטעם.

וזהו לכאורה דלא כסברת הרב הקדוש מזידיטשוב ז"ל הנ"ל, דקל וחומר הוא לעומת השם 'אלי', ואם כן ענינו בספירות חסד, וכנודע בחכמת האמת דשם 'אלי' הוא שם החסד, וכן כתב בספר בני יששכר במקומות רבות על פי יסוד דברי הרב הקדוש מזידיטשוב ז"ל הנ"ל, דקל וחומר ענינו במדת חסד.

זי"ע. וראה מגיד דבריו ליעקב סימן קמז. וראוי להזכיר דברי הגאון מטשענבין זצ"ל בשו"ת דובב מישרים ח"ב סימן ט ד"ה מה, שכתב לאחד מלמדידיו: "מה שהבאת בשם הגאון האדיר המפורסם מהר"י ענגיל זצ"ל בטעם דאין עונשין מן הדין, על פי דברי המגיד הקדוש ממעוירטש זי"ע ועכ"ל (בוכרני שמבואר כן בכתבי האר"י), דהשאל עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן הם כנגד י"ג מדות של רחמים, ומשום הכי אין עונשין מן הדין דמדה הראשונה שהיא הקל וחומר היא כנגד מדת של רחמים - הדברים נעימים".

(ד) וראה עוד שם מה שביאר רבינו בזה ענין קל וחומר שנאמר לאברהם בן האמה מבן הגבירה (בראשית רבה מה, ה), והובא בתפארת יוסף פרשת לך לך עמוד רט.

'דן ידין עמו' - בראש השנה

האומר 'זונג דיני' - בודאי הוא משבט דן אך האומר 'אכיף ימא' - היה צריך בדיקה אם משבט זבולון או אשר | היום שבו קוראים בחודש ניסן קרבנו של שבט דן - הוא תמיד ביום שבו יחול ראש השנה | ראש חודש תשרי - הוא כנגד שבט דן | 'דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל' - כל שבטי ישראל יהיו כאחד בסקירה אחת

בתורה בכל יום מראש חודש ניסן עד י"ב בו - את פסוקי הקרבנות שהקריבו הנשיאים, בכל יום נשיא אחד.

בין המסובים היה גם הגאון רבי זלמן מזואלזין זצ"ל, מחשובי תלמידי הגר"א, והוא נענה ואמר: "יודעים אתם, בכל שנה באותו יום בשבוע אשר בו קוראים בתורה את קרבנו של נשיא שבט דן, יחול יום ראשון של ראש השנה, יום בו דן הקדוש ברוך הוא את כל באי העולם. דבר זה מרומז גם בברכת יעקב אבינו לבניו כאשר ברך את דן אמר 'דן ידין עמו'..."

רבינו הגה"ק רבי יוסף ענגיל זי"ע ב'גליוני הש"ס' (ראש השנה טז), מביא תשובת התשב"ץ (ח"ג סימן רמד), שהביא בשם הטור (או"ח סימן תיז), בשם אחיו רבי יהודה: "שהמועדים נתקנו כנגד האבות... וי"ב ראשי חדשי השנה שגם הם נקראים מועדים כנגד י"ב שבטים".

ומוסיף על כך רבינו: "והנה, אחד בניסן ראש השנה לחדשים, עיין ראש השנה (ה), נמצא ראש השנה שהוא ראש חודש השביעי, הוא נגד 'דן' המורה על דין, עיין פסחים (ה). ההוא דאמר להו דונג דיני, אמרי שמע מינה מדין קאתי כו', ועל כן בראש השנה הוא יום הדין על הכל."

והפליא לרבינו לרמז, "שזה טעם הכתוב, 'דן' - רצה לומר ביום שהוא נגד דן, היינו בראש השנה, אז הוא יתברך 'ידין עמו כאחד שבטי ישראל', וכדאמר בראש השנה (יח). וכולן נסקרין בסקירה 'אחת' כו', היוצר רואה יחד לבם ומבין אל כל מעשיהם".

נהנה ה'חזון איש' מן התשובה מאד, ואמר שתורת אמת היא³.

ידועה העובדא, שפעם אחת ישבו כמה מתלמידי הגאון מוויילנא זצ"ל בסעודת מצוה, ואותו יום ראש חודש ניסן היה, והשיחה נסבה על המנהג לקרוא

מסופר על הגאון בעל 'חזון איש' זצ"ל, שהעריך מאוד את כח תורתו של הגה"ק בעל 'אבני נזר' מסוכטשוב זי"ע, ואף היה אומר שהיה ראוי לקראו "בעל אגלי טל", כשם חיבורו על הלכות שבת, שבו משתקפת גדלותו ביתר שאת ויתר עז.

הגה"ח ר' שמואל צבי קובלסקי ז"ל, ראש כולל סוכטשוב בבני ברק, זכה בבחרותו להתחמם רבות כנגד אורו של ה'חזון איש' ואף למד עמו בחברותא⁴. פעם אחת למד עמו ה'חזון איש' מסכת פסחים, והגיעו לדברי הגמרא (ד): "ההוא דהוה קאמר דונג דיני (בכל דבר משא ומתן שהיה לו עם אדם, היה אומר תמיד: בוא לדין, ואינו נשמע לדבר אדם אלא על פי דין, רש"י), אמר, שמע מינה מדין קאתי, דכתיב (בפרשתנו מט, טז) 'דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל'. ההוא דהוה קאזיל וקאמר, אכיף ימא אסיסני ביראתא (אם היה לי ארמון לבנות, לא הייתי בונהו אלא על שפת הים, ותמיד היה משתבח בשפת הים, רש"י), בדקו ואשכחווהו דמזבולון קאתי, דכתיב (שם, יג) 'זבולון לחוף ימים ישכון'."

סיפר רבי שמואל צבי ל'חזון איש', שכאשר השמיע ה'אבני נזר' את שיעורו, שאלוהו תלמידיו מדוע על אותו אדם שהיה אומר 'דונג דיני', קבעו מיד שהוא משבט דן, ואילו האדם שהשתבח בשפת הים - היו צריכים לבדוק אחריו ולראות שהוא משבט זבולון, ולא קבעו זאת מיד.

השיב ה'אבני נזר' על אתר, שגם על שבט אשר נאמר בשירת דבורה (שופטים ה, ז) 'אשר לחוף ימים... ישכון', ולפיכך היו צריכים לבדוק אחריו האם הוא נמנה עם שבט אשר או עם שבט זבולון.

השגת הגר"א, דבר פעוט הוא, מה מקום לרקוד משמחה? נענה ה'חזון איש' ואמר: אצל הגאון מוויילנא לא היה מושג של דבר גדול ודבר קטן, אלא היה מושג אחד: תורת אמת, ותו לא. ועל כל השגה בה, יש לרקוד משמחה!⁵

ויצונו, שבספר 'מכתבי תורה' (עמוד רנד), בהגהות שכתב הרה"ק בעל 'אמרי אמת' זצ"ל על ספרו של אביו זצ"ל 'שפת אמת' על התורה, כתב על דבריו שם (ויהי שנת תרל"ד): "ואשר סוף השבטים, כדכתיב 'אשר כו' לחוף ימים כו' ישכון". וציין על זה ה'אמרי אמת': 'י"ב: שופטים ה'.

ומביא שם בהערה: "אחד נכנס אחד לאדמו"ר זצ"ל ואמר שנפלה טעות ב'שפת אמת', כי 'לחוף ימים ישכון' כתיב בזבולון ולא באשר. והראה לו אדמו"ר זצ"ל כי פסוק הוא בשופטים ה'. והוסיף ואמר שבוה מדוקדק לשון הגמרא בפסחים ד: "ההוא דאמר דונג דיני אמר שמע מינה מדין וכו', ההוא דהוה קא אזיל ואמר אכיל וכו', בדקו וכו'. וקשה למה בדקו רק את השני, ואילו על הראשון אמר שמע מינה מדין קאתי, ללא בדיקה. אלא שבראשון היה ברור להם דמדן קאתי, אבל בשני לא ידעו אם מזבולון אם מאשר קאתי, והא בשניהם כתיב 'לחוף ימים', ולכן בדקוהו לידע מאיזה שבט הוא מבין שני שבטים אלו".

נזר' (ספר 'אנא עבדא' - תולדותיו של ר' שמואל צבי קובלסקי ז"ל עמוד 26). עוד מספר שם (עמוד 37), שפעם אחת בהיותו אצל ה'חזון איש', בא לפניו אדם וביקש לתת לו 'קוויטל'. שאל ה'חזון איש' למבוקשו בעל פה, ואת הפיתקא סירב לקחת. הרהיב הבורר שמואל צבי עזו ואמר: 'ה'אבני נזר' מסוכטשוב אמר לתלמידו הגאון מקוויגלוב בעל שו"ת 'ארץ צבי', שהוא כבר יכול ליטול פיתקאות. תמה ואמר: "אבל הלא אינני רביו". ענהו רבו ה'אבני נזר': "אתה יכול לקבל קוויטלעך מכח התורה". אם כן - סיים ואמר ל'חזון איש' - יכול גם הרב לקבל 'קוויטלעך' מכח התורה. נהנה ה'חזון איש' מדבריו של ה'אבני נזר' ונטל את הפיתקא...

ב) ספר 'אנא עבדא' עמוד 37. [ומוסיף שם: "לא היה שבו גדול מפי ה'חזון איש', מאשר 'תורת אמת'. פעם הזכירו בפניו, שהגרא מוויילנא זצ"ל ראה בספר 'מגיד צדק' שתפילת השחר פותחת ב'אדון עולם', ותפילת העמידה פותחת ב'ד' שפתי תפתח', על דרך שאמרנו חז"ל (ירושלמי יומא פ"ג ה"א) שלפני הקרבת התמיד שאל הממונה אם האיר עד חברון, כדי להזכיר זכות אבות. אף כאן פותחים בשם האדנות, שכן אמרו (ברכות ז) שאברהם אבינו היה הראשון שקרא בו בשם ה'. כאשר ראה זאת הגרא"א קם ממקומו ורקד מרוב שמחה. שאלו את ה'חזון איש': הלא לפי גדולת

א) על הערכתו של ה'חזון איש' את ה'אבני נזר' ותורתו, סיפר רבי שמואל צבי ז"ל: פעם אחת, בעת שלמד בישיבת פוניבז' אצל הגאון רבי שמואל רוזובסקי זצ"ל, יצא שהגר"ש סיים את אחד משיעוריו בסתירת דיוקו של ה'אבני נזר' בסוגיא למחרת, כשהגיע ללימודו היומי עם ה'חזון איש', סח רבי שמואל צבי בפניו את צערו כי בשיעורו של הגר"ש אתמול בישיבה נסתרו דבריו של ה'אבני נזר'. והלא ידוע מה שכתב ה'אבני נזר' בתשובתו (ראה אבני נזר אה"ע קידושין קכב), שיש לדייק בדבריו כדברי רבותינו הראשונים, ואין להשיג עליהם בעיון שטחי.

ה'חזון איש' נטל מיד את הספר 'אבני נזר' ואמר לו: "בוא ונלמד יחדיו את חידושו בספר". ה'חזון איש' החל לסלול דרך בהירה ב'אבני נזר', כשכל השגותיו של הגר"ש בשיעורו התיישבו מעצמן ותורצו מאליו.

הרב קובלסקי שב בשמחה אל הגר"ש רוזובסקי והסביר לו שלפי הבנת ה'חזון איש' באבני נזר מובן דיוקו של ה'אבני נזר', ואכן בשיעור למחרת חזר הגר"ש על השגותיו בדיוקו של האבני נזר, והוסיף ואמר: "אבל הבורר שמואל צבי קובלסקי אמר בשם ה'חזון איש' שניתן ללמוד סוגיא זו באופן שונה" והאריך בהסבר הדברים וביישוב דברי ה'אבני

נשאלים דוקא בהיקם של בעל - לא של אחר

בגמרא נדרים (טט), דאמר רבי יוחנן, נשאלין על ההקם.

עיינן שו"ת הרא"ש (כלל י אות ג ד"ה הילקח), הני מילי בהיקם דבעל, אבל בהיקם דאחר, כגון הנודר על מנת שירצה פלוני, ושמעו אותו פלוני ונתרצה, אז אי אפשר שישאלו אותו פלוני על התרצותו לבטל הנדר, עיינן שם הטעם.

ויש לומר עוד טעם, דבעל יש לו נפקותא בדבר, דהן דברים שבינו לבינה הן נדרים עיניו נפש - הוא הפסד לבעל אם אשתו מִתְעַנֵּית, ומה שאין כן אַחַר אחריו שגילה דעתו - אין לו עוד שייכות בדבר, והוה ליה כאכלה כולה דאין נשאלין עליה (עיינן שבועות כז), או כתרומה הבאה ליד כהן דאי אפשר עוד לתורם לישאל (עיינן נדרים נט), דאינו עוד בעלים של הדבר, ואין שאלה אלא בבעלים של הדבר, ועל כן רק הבעל נחשב תמיד בעלים בנדרים אשתו, דאשתו כגופו (ברכות כד), ויש לו נפקותא בנדרים - הן בדברים שבינו לבינה והן בעיניו נפש, ומה שאין כן אַחַר אחריו שגילה דעתו - אינו עוד בעל הדבר כלל, ולא שייך ביה שאלה.

אם נשאלין על היקם אב

ולפי זה יש לעיין גם כן באב, אם יכול לישאל על הקמתו, דאב נמי לכאורה כי אחר דמיא, ונהי דיש לו רשות להפר או להקם מגזירת הכתוב (ראה במדבר ל ה-ו), מכל מקום אחרי שהקים - כי אחר דמי, ואי אפשר לו לשאול עוד.

ועיין ירושלמי כתובות (פ"ג ה"ג), אי אב כאחר דמי - לענין אשה שהלך בעלה למדינת הים ועמד אחר ופירנס את אשתו, עיינן שם היטב, ואינו עניין לכאן.

הספק בקיים ליכי ומופר ליכי בבת אחת

אם בב"א יש תורת קדימה ואיחור

ידידי הרב מה"ו צבי לופטיג נ"י מפה, הזכירני בענין מה שדנתי (ציינים לתורה כלל לה ד"ה ראית) - אי שייך לדון בבת אחת תורת קדימה ואיחור, לומר בכל אחד שהוא קודם אל השני, וכן שהוא מאוחר לו, או שהדברים בבת אחת ואין שם תורת קדימה ואיחור כלל.

והזכירני בזה לשון הר"ן נדרים (טט: ד"ה בעי), אהך דבעי רבה קיים ומופר ליכי בבת אחת מהו, דכתב ז"ל: ונראה בעיני דבהכי מוספקא, וודאי אי אפשר לשניהם לחול כאחת, מיהו נהי דאי חד מינייהו קדים - אידך לא חייל כלל, הכא דבבת אחת - לגבי כל חד מינייהו אמרינן דקדים דחייל, ואיכא למימר נמי דמִאֲחַר ולא קדים כו', עכ"ל.

ראוי לכל אדם לעשות כדרך תלמידי חכמים

במשנה בנדרים (עב): דרך תלמידי חכמים, עד שלא היתה בתו יוצאה מאצלו, אומר לה כל נדרים שנדרת בתוך ביתי הרי הן מופרין כו'.

הוא הדין דראוי לכל אדם לעשות כן, אלא דאורחא לצורבא מרבנן להדורי כדאמר בגמרא (שם). ועיין ספר בכור שור שבת (קיד. ד"ה שם גמרא), עיינן שם היטב.

מקומות שנאמרו לתלמיד חכם - ולא דוקא

וכזה מציינו עוד בכמה דוכתי, עיינן ברכות (גז), דחשיב פסיעה גסה בין דברים שגנאי לתלמיד חכם, דאף דאסור לכל אדם, כמבואר בשבת (ק"ג), וכי בחול מי הותרה. ועיינן שבת (קמג), דחשיב מילי טובא בבר בי רב, וכולהו שייכי בכל אדם כמו בבר בי רב, עיינן שם היטב. וכן בסוכה (מט); צורבא מרבנן דלא נפיש ליה חמרא כו', וזה שייך גם כן בכל אדם.

ואפילו עונת תלמידי חכמים משבת לשבת - דכתובות (פב), מציינו זה גם כן בשאר אדם - עיינן שם (דט), ואוכלת עמו ממילי שבת לילי שבת, ובגמרא שם (סה) סבירא ליה לרב אשי דמאי 'אוכלת' - תשמיש, ואף דלא הוזכר תלמיד חכם במשנה. ועיינן עוד 'יבמות (מד), עצה טובה קא משמע לן כי היכי דנמטייה עונה בחודש, עיינן שם. וכן מוכח מתקנת אכילת שום בערב שבת דתיקן עזרא (בבא קמא פב) - דמשמע דהוא לכל אדם, עיינן בבא קמא (שם) ונדרים (גג) במשנה.

ואולם בתוספות קידושין (מ: ד"ה ויש) דקדקו, מדאמר (ירושלמי מעשרות פ"ג ה"ב) אין שבח לתלמיד לאכול בשוק, דלאחר אין קפידא, עיינן שם.

האם בכל מקום רבי יהושע בר פלוגתיה דרבי אליעזר

במשנה בנדרים (עג), וחכמים אומרים, אין הבעל מיפר עד שתכנס לרשותו. ובר"ן (ד"ה וחכמים) כתב: היינו רבי יהושע, דהוא בר פלוגתיה דרבי אליעזר בכל דוכתי.

ראיה לזה ממשנה מנחות (עח), רבי אליעזר אומר קידש, וחכמים אומרים לא קידש. ובגמרא שם (עט) מיייתי ברייתא, רבי אליעזר אומר קידש, רבי יהושע אומר לא קידש.

ועיין כלים (פ"ז מ"א), כל כלי בעלי בתים שיעורן כרמונים, רבי אליעזר אומר במה שהן. קופות הגננים שיעורן באגודות של ירק כו', ר' יהושע אומר כולן כרמונים, ובר"ש (ד"ה כולן): אתא לאשמעינן דמאן תנא קמא - רבי יהושע, עכ"ל. ואם כן משמע דסתם בר פלוגתא דרבי אליעזר אינו רבי יהושע דווקא, מדהוצרך להשמיענו אתנא קמא דרבי אליעזר דהוא רבי יהושע. ואולם הר"ש כתב שם עוד פירוש אחר בזה, עיינן שם.

לצד ששומרת יבם אין בה אישות כלל - 'אשת המת' היינו שהיתה כבר

במשנה בנדרים (עד), אין היבמה גמורה ליבם כשם שהארוסה גמורה לאישה.

עיינן שו"ת חכם צבי (ח"א סימן קטז ד"ה תשובה) שכתב, דשומרת יבם - 'אשת המת' (דברים כה, ה) מיקריא ולא אשת החי. והנה לפי צד הספק שנסתפקתי באתון דאורייתא (כלל ח פ"סקא א) דשומרת יבם אין בה עניין אישות כלל - לא למת ולא לחי, והוא כאלמנה דעלמא, ואיסורה לשוק איסור גרידא הוא - לא מפאת אישות, צריך לומר דהא דכתיב (שם) 'לא תהיה אשת המת החוצה' וגו', הכוונה אשת המת שהיתה כבר בחייו, עיינן גיטין (מב), ומה שכתבתי שם בגליון (ד"ה עבדי), ואם כן גם 'אשת המת' לא מיקריא. ועיינן מה שכתבתי בגליון יבמות (קב: ד"ה הליצתה).

מכל מקום לא מהדרינן ליה אבידה - דחשוד לשקר כמו שכתבו תוספות גיטין (כ: ד"ה דווקא), רק אם הוא תלמיד חכם ויש לו גם מעלה זו מהימנין ליה בטביעת עין.

עוד יש לומר, אף על גב דכל אדם יש לו לעשות כן, מכל מקום ניכר בזה שהוא תלמיד חכם אשר ידע להזהר במאי דצריכים לזהר, וכהאי גוונא תנן בנדרים (עב), דרך תלמידי חכמים כו', ובאמת ראוי לכל אדם לעשות כן, אלא דאורחא מדרבנן לדקדק כמו שאמרו בגמרא שם. ומה הטעם נראה פשוט, דאפילו כל אדם אם לבשו מהופך יהפכנו לכדרכו - על כל פנים לצורך תפלה, והטור שלא האריך לכתוב כן, משום דסדורא דיומא קנקט ואזיל בכל הסימן שם כדת מה לעשות, ואין מהצורך לכתוב דכל הזרזו יותר בעניני חסידות וזהירות אלו ולתקן אשר עיות הרי זה משובה...".

ד) והא עבד קא קרי ליה, אלא 'עבדי' - שהיה כבר, הכי נמי 'עבדי' - שהיו כבר. ה) שהביא רבינו מקורות נוספים שכוונת הפסוקים - למה שהיה כבר.

א) וזה לשונו: 'ואף אם תלה בדעת אחר וקיימו ואחר כך נשאל על קיומו, אינו מועיל, דדוקא גבי בעל הוא דבעי רבא (נדרים טט) אם יש שאלה בהקם, ומשום שהאשה נתלית וסומכת לגמרי על דעת בעלה כל ימי היותה יושבת תחתיו, אבל התולה נדרו בדעת אחר, אחרי שעשה האחר מה שיש לו לעשות באותו הנדר, וקיים לו את נדרו, אינו נסמך עליו יותר, ולא הועיל לו שאלת ההקם".

ב) לשון רבינו שם: "ראיתי לבאר, כל היכא דהוזכר קדימה ואיחור, שצריך שיוקדם דבר לדבר או שיהיה דבר מאוחר לדבר, מה הדין אם נעשו שני הדברים בבת אחת", ורבינו האריך שם, וכאן הובא הנוגע לסוגיין.

ג) על הגמרא שם, איהו תלמיד חכם שמוחזרין לו אבידה בטביעות העין, זה המקפיד על חלוקו להפכו, כתב: 'לשון הטור אורח חיים סימן ב (פ"ג א) דקדק בחלוקו ללובשו כדרכו כו' כדאמרינן כו' איהו תלמיד חכם כו', ונראה לי דסבירא ליה להטור כיון דדבר שנאווי הוא - ראוי לכל אדם לזהר בו... ומה שכתוב בגמרא תלמיד חכם, משום דלשאר אדם אף על גב דמדקדק בחלוקו...

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושר בעולם העליון"

(הבטחתו של רבינו ז"ע סמוך להסתלקותו, באזני חתנו הגה"צ רבי יצחק מענדל מרגנשטער זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com